

MODELUL BELL-LANCASTER AL ȘCOLILOR PAROHIALE DIN BASARABIA PRIMELOR DECENII DE DUPĂ ANEXAREA ȚARISTĂ

Constantin PISICĂ¹

Cuvinte cheie: Școală, învățământ parohial, Bell-Lancaster, guvernator, Gavriil Bănulescu Bodoni

Keywords: School, parochial education, Bell-Lancaster, governor, Gavriil Bănulescu Bodoni

Imediat după anexarea Moldovei dintre Prut și Nistru (1812), numită Basarabia de ruși, a fost trimis ca arhipăstor un băștinaș, în ideea că acesta va fi mai aproape de cultura moldovenească și – prin el – rușii vor putea implementa politicile imperiale, anume mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni, care la acel moment era mitropolit al Kievului. Acest mitropolit plin de râvnă, deși sub conducerea rusească, strategic, începe să pregătească locuitorii pentru menținerea trează a conștiinței naționale prin etnografie, cultură, mentalități; a sentimentului de libertate, prin promovarea limbii române atât în proaspăt înființatul seminar teologic de la Chișinău cât și în școlile parohiale. Astfel, în sistemul de învățământ local, la început de tip Bell-Lancaster, iar mai apoi în școlile parohiale, se predau disciplinele, predominant în limba română, limba rusă rămânând pe planul secund, însă, după moartea mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni, câțiva ani mai târziu, a fost implementată obligatoriu, prin ordin politic, în toate școlile. Contele și guvernatorul Mihail S. Voronțov și ministrul învățământului public A. S. Șișkov au fost cei care au implementat această politică².

Cum imperiul rus se confrunta cu probleme economice grave, iar necesitatea învățământului constituia o problemă stringentă în întregul imperiu, de care depindea în bună măsură și creșterea economică, țarul hotărăște implementarea sistemului de învățământ Bell-Lancaster, bazat pe predarea reciprocă și care fusese introdus pentru prima dată în India, apoi în Marea Britanie, SUA, Franța ulterior și în alte țări. Este de menționat faptul, că sistemul lancasterian a fost aplicat și în cele mai bogate țări, motivat de întreținerea a acestui tip de școli. Spre exemplu, A. A. Orlov în articolul său, *Școlile Lancaster din Rusia la începutul secolului al XIX-lea* îl citează pe N. M. Drujânin care spunea: „Conform calculelor profesorilor din Franța, la începutul sec. al XIX-lea, învățământul primar pentru 1000 de copii, care a continuat după metoda veche de patru

¹ Universitatea de Stat din Moldova, CHIȘINĂU.

² Valentin Tomuleț, *Instituirea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia în anii '20 – '40 ai secolului al XIX-lea*, în „Tyragetia”, (serie nouă) vol. VIII (XXIII), nr. 2, Chișinău, 2014, p. 125.

ani și costa 144.000 franci, iar învățământul pentru același număr de elevi, după metoda Lancaster de doi ani, costă aproximativ 9.500 franci³.

Pentru a demonta ideea că rușii i-a luminat științific pe moldoveni, este de ajuns să menționăm că ei înșiși au implementat acest sistem de învățământ ieftin și rapid, pentru a diminua criza de analfabetism care afecta nu doar păturile sociale mai sărace. Astfel, începând cu 1815, se începea reforma statului rus după modelul Marii Britanii, pe care ei, conform lui A. A. Orlov, o considerau cea mai reușită din întreaga lume⁴.

Esențial în sistemul de învățământ Bell-Lancaster, este implementarea reciprocă în rândurile păturilor sociale sărace, care nu-și permiteau să își trimită copiii la o școală primară de patru clase, din cauza costurilor ridicate, atât pentru elevi cât și pentru stat, deoarece organizarea acestor școli necesita pregătirea cadrelor didactice, a materialelor didactice, a instituției în sine, salarii, evidențe și alte probleme de organizare și funcționare.

Tocmai din aceste considerente, preotul scoțian Andrew Bell, a conceput sistemul său de învățământ reciproc, în India, regiunea Madras, la 1789. Iată cum descria N. Tomoșevscaia evoluția sistemului din Madras, „Văzându-i odată pe malabarieni⁵ cum își învățau copiii, obligându-i să schițeze literele pe nisip, Bell, a găsit această metodă comodă și o introduce în școala sa. Dar, el a îmbunătățit metoda prin faptul că el a delegat predarea la clasele mai mici, unuia dintre cei mai buni elevi. Această practică a avut succes – și treptat – noul sistem a fost introdus în fiecare clasă. La 1795, învățământul școlii din Madras, era efectuat exclusiv de ucenici (elevi), iar profesorilor le revenea doar misiunea de a-i monitoriza și grija pentru gospodărie⁶.

Sistemul de învățământ, ieftin și rapid, s-a răspândit și în imperiul rus din care, de la 1812, făcea parte și Basarabia. Valentin Tomuleț a constatat că: „Mediul cultural pe care l-a găsit noua stăpânire rusească în Basarabia a fost de așa natură încât, pentru a domina, țarismul a fost nevoit, cel puțin pentru o anumită perioadă de timp, să păstreze starea lucrurilor de înainte – să acorde o autonomie limitată regiunii, să păstreze particularitățile existente în domeniile economic, social și administrativ, să respecte tradițiile și obiceiurile în care a trăit populația românească dintre Prut și Nistru veacuri întregi⁷”. Continuând acest șir de idei, se poate afirma că instituirea învățământului parohial din Basarabia după

³ A. A. Орлов, *Ланкастерские школы в России в начале XIX в.*, în, „Вестник Московского государственного гуманитарного университет им. М.А. Шолохова. Серия «Педагогика и психология»”. 2013. № 1. p. 17. (Дружинин Н.М. Декабрист И.Д. Якушкин и его ланкастерская школа // Дружинин Н.М. Избр. тр. Революционное движение в России в XIX в. М., 1985. с. 384–436. p. 397.)

⁴ A. A. Орлов, *op. cit.*, p. 17.

⁵ Coasta Malabar este în zona de S-V a Indiei.

⁶ Н. Томашевская, *Ланкастерские школы в России // Русская школа*, 1913. № 3 (март). Отд. I. *apud* A. A. Орлов, *op. cit.*, p. 13-14.

⁷ Valentin Tomuleț, *op. cit.*, p. 121.

tipul lancasterian, care deja era implementat în marile orașe ale imperiului, în incinta cantoanelor militare, nu era un act de bunavoință sau binefacere, ci o mișcare strategică din partea administrației imperiului dar mitropolitului Gavriil Bănulescu Bodoni, s-a folosit de această criză insistând pentru înființarea și deschiderea școlilor parohiale, a căror structură de învățământ o dezvoltă și o adaptează la specificul populației dintre Prut și Nistru.

Introducerea sistemului Lancasterian în Rusia, a avut loc prin organele statale, și anume prin ministerul Afacerilor interne și activității militari⁸. Modelul Bell-Lancasterian este preluat de cantoanele militare, și mai cu seamă a fost implementat de reprezentanții mișcării revoluționare a decembriștilor. Cu alte cuvinte, prin metoda de învățământ reciproc, decembriștii, au reușit să promoveze ideile și politica lor progresistă⁹, dat fiind faptul că modelul inițial de predare îl reflecta pe cel occidental, practic fiind lipsit de ideile imperiale. Mai târziu, din cauza că politica și viziunile decembriștilor erau redată prin școlile întreținute de ei și se răspândeau rapid în societate, nefiind pe placul politicii imperiale, școlile au fost trecute sub mai strictul control al guvernului.

Dintre cei mai reprezentativi și influenți promotori ai acestui sistem de învățământ trebuie amintiți: N. N. Raievschii, graf Sivers, graf M. F. Orlov, M. M. Speranschii, cneazul S. I. Turghenev¹⁰, dar și Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni.

Școlile Lancaster s-au răspândit cu precădere în cele mai mari orașe ale Imperiului Rus, precum: Sankt Petersburg, Moscova, Kiev, Arhanghelsk, Nijnii Novgorod, Riga, Revel, Vilna, Kronștadt, Gomel, Herson, Chișinău, Bălți, Ismail, Astrahan, Tiflis, Tula, Vologda, Bolhov, Permi, Omsk, Orenburg, Irkutsk și altele¹¹.

În ce privește evoluția școlilor parohiale din Basarabia în primele decenii ale secolului XIX, se observă că ele nu se dezvoltă pe un loc arid, ci sunt o moștenire a școlilor deja existente, cu o reformă complexă în activitate, trecându-se oarecum firesc și la metodologia Bell-Lancaster. Școli parohiale au existat mai multe și mai vechi. Spre exemplu: „Așa dascălul Ștefan Istrati a învățat a citi și scrie moldovenește, precum și tipicul Bisericesc în școala din comuna Bumbăta, o altă școală a fost în comuna Holercani, un preot Lupu Vartic învață înainte de anul 1786 în comuna Ișnovăț din județul Orhei, iar mai pe urmă în Tețcani¹². Din această consemnare, se înțelege, că învățământul parohial se trage din timpuri mult mai vechi, iar profesorii acestor școli erau înșiși preoții sau alți oameni ai bisericii care dispuneau de cunoștințele necesare (dascălii). Astfel de școli au

⁸ A. A. Орлов, *op. cit.*, p. 17.

⁹ Valentin Tomuleț, *op. cit.*, p. 121.

¹⁰ Л. И. Борейко, О. В. Панкова, *О распространении ланкастерских школ в России* în „Психопедагогика в правоохранительных органах”, Омск, 2013, № 4(55) p. 98. (Sursa: <https://cyberleninka.ru>, accesat:13.05.2023)

¹¹ *Ibidem*. p. 97-98.

¹² Ioan Stoicov, *Istoricul învățământului primar bisericesc, în Basarabia sub dominația rusă (1812-1917)*, Chișinău, Tipografia eparhială „Cartea Românească”, 1933, p. 9.

mai existat în mai multe sate, dintre care, Buda, Trușeni, Răspopeni, Scumpia, Molești, Chipercenii de Jos, dar și în regiunea Tighinei¹³.

O problemă stringentă pentru existența și activitatea acestor școli era lipsa unor spații adecvate pentru desfășurarea activităților didactice. Astfel, Constanin N. Tomescu a redat scrisoarea tuturor negustorilor și altor locuitori ai Chișinăului¹⁴, în care era arătată dorința acestora, de a fi deschisă o școală în limba română la biserica „Sf. Prooroc Ilie”, care însă nu avea un local pentru desfășurarea unei asemenea activități, iar în final, se adresează cu următoarea cerere „Și dacă Î.P.S.V veți socoti a fi cu cuviință a ne să da și o condecă de milostenie, spre a se putea zidi niște case mai mari de școală, spre mulțămirea obștei...”¹⁵.

Școlile parohiale din Basarabia au fost supuse unor reforme considerabile și trecute după modelul Bell-Lancaster, însă acest proces a fost unul destul de anevoios. Însuși mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni, personal, a lucrat intens la conceperea tăblițelor pentru predare. Mai mult decât atât, deși au existat școli parohiale, erau unele întreruperi în activitățile lor, după cum s-a menționat, școlile parohiale confruntându-se cu multe lipsuri, dar, toate eforturi depuse reflectă setea de a învăța, așa cum arată mărturiile istorice: „Cu totul împotriva ne este a vedea pe fii noștri lipsiți de hrana învățaturii limbii noastre...”¹⁶.

Totuși, primele două școli de tip Lancaster, în Basarabia, au fost înființate în Divizia a 16-a din Chișinău, și la Akerman însă acestea nu făceau parte din învățământul parohial.

Școlile de garnizoană au putut servi drept model pentru întemeierea școlilor celor parohiale după metodologia Bell-Lancaster, pe care Mitropolitul Gavriil Bănulescu Bodoni a preluat-o inițiind lucrările pentru conceperea tablelor în care s-a introdus și studiul Evangheliilor.

Prima școală parohială, conform datelor cunoscute până în prezent, a fost deschisă la 7 februarie 1824 de către Iacob Hâncu¹⁷, după care mai sunt înființate încă 4 școli, în același an, la 11 mai în Bălți, conducător fiind Teodor Bobeicu, în 26 mai la Ismail, în frunte cu Laurențiu Kunițki, la 13 martie cea din Bender condusă de Andrei Timoșevski, și la 7 decembrie cea din Hotin, avându-l în frunte pe Ioan Rodostat¹⁸.

Școlile lancasteriene din Basarabia au activat sub oblăduirea Arhiepiscopiei Chișinăului și Hotinului, care la acel moment era condusă de mitropolitul Dimitrie (Sulima), însă această situație nu era pe placul tuturor autorităților ruse, care erau împotriva influenței bisericești în aceste școli. Ca urmare, încep o serie de inspecții cu scopul de a trece

¹³ Diana Ețco, *Școala teologică din Basarabia (1812-1917)*, Chișinău, Editura Tehnică, 2018, p. 129.

¹⁴ Constantin N. Tomescu, *Diferite știri din arhiva consiliului eparhial Chișinău*, în „Arhivele Basarabiei”, an VIII, nr. 2-3, Chișinău, 1936, p. 21-22.

¹⁵ *Ibidem*, p. 22.

¹⁶ *Ibidem*, p. 21.

¹⁷ Valentin Tomuleț, *op. cit.*, p. 125.

¹⁸ *Ibidem*.

aceste școli din subordinea bisericii în subordinea Ministerului Învățământului Popular, astfel ca, la 30 decembrie 1834, a fost luată o înaltă hotărâre, prin care „Școlile Lancasteriene din Basarabia, care se află sub principala supraveghere a conducerii eparhiale de acolo, să fie transferate în subordinea, Ministerului Învățământului Popular...”¹⁹. De altfel s-a precizat că „După ce a dat în anul 1835, școlile lancasteriene în subordinea Ministerului Învățământului Popular, preasfințitul Dimitrie, după aceasta, repede a început să înființeze în Basarabia, școlile parohiale de gramotă, pentru învățământul primar al copiilor de la sate...”²⁰. În această ordine istorică a pătruns metoda lancasteriană în școlile parohiale din Basarabia pentru o mai bună cunoaștere se cere o cercetare minuțioasă a mai multor documente de arhivă și o reevaluare a lucrărilor de referință elaborate pe această temă.

În acest stadiu al cercetării se poate afirma că ierarhii, clerul dar și alți activiști plin de dragoste față de poporul lor, au militat cu hotărâre pentru păstrarea limbii materne și luminarea copiilor români, așa cum diferite studii arată că procentajul copiilor autohtoni școliți în marile orașe ale Basarabiei era foarte mic, comparativ cu alți etnici, dar în școlile de tip lancasterian, predominau copiii români.

THE BELL-LANCASTRIAN MODEL OF PAROCHIAL SCHOOLS IN BASARABIA IN THE FIRST DECADES AFTER THE TSARIST ANNEXATION

(Abstract)

Lancastrian schools began to spread in the Russian Empire towards the end of the second decade of the 19th century. Initially, they were primarily organized in military units and garrisons to provide basic education to soldiers. After the attempted revolt of the Semeonov regiment, military Lancastrian schools came under strict supervision and were later closed. Subsequently, other forms of organizing these schools were preferred, including the parochial model.

The initiation of the first Lancastrian schools in Basarabia closely followed the visit of the new province by Emperor Alexander I in 1818. The preparation process involved Metropolitan Gavriil Bănulescu-Bodoni (staff and teaching materials). Initially, Romanian-language studies predominated in the context of parish education. However, gradually, in the process of preparing for the opening of Lancastrian schools, there was an increasing insistence on shifting from teaching in the Romanian language to teaching in Russian.

In 1824, the first five parochial schools were opened. From a historical perspective, although others were established, this form of organization did not survive over time. Many of them merged with parochial schools organized according to the Regulations of 1836.

¹⁹ Геромонаха Севастіанъ (Веста), *Школьно-просвѣтительная дѣятельность преосвященному Димитрію (Суламы) въ Вессарабіи*, în „Записки Императорского Одесского Общества Истории и Древностей”, vol. XXVI, Одесса, 1907. p. 10.

²⁰ *Ibidem*, p. 11.